

Mastergradsoppgave
JUS399

**Fullt oppreisningsansvar for samarbeidende
skadevoldere – et spørsmål om heftelsesform?**

*Særlig fokus på ’samme skade’, jf.
skadeerstatningsloven § 5-3*

Kandidatnummer 173677

Veileder: Inge Unneberg

Totalt 12 570 ord

Bergen 12.12.2010

Del I

1. Innledning.....	6
1.1 Presentasjon av problemstilling/tema.....	6
1.2 Oppreisning; en moderne del av hverdagen i norsk rettspraksis.....	7
1.3 Problemstillingens aktualitet.....	8
1.4. Rettskildebildet.....	8
1.4.1 Pønale og preventive hensyn som begrunnelse for oppreisning.....	8
1.4.2 En endring av hensynet bak oppreisning; kompensasjon til fornærmede.....	9
1.5 Avgrensning av oppgaven.....	11
1.6 Rettskilder.....	11
1.6.1 Lovtekst.....	11
1.6.2 Rettspraksis.....	12
1.6.3 Juridisk teori.....	12
1.6.4 Reelle hensyn.....	12
1.7 Den videre framstilling.....	13

DEL II

2. Presentasjon av dommen som aktualiserer problemstillingen.....	14
---	----

DEL III

3.1 Skl. § 3-5 som grunnlag for tildeling og utmåling av oppreisning.....	16
3.1.1. Oppreisning etter § 3-5.....	16
3.1.2 De generelle utmålingsreglene for oppreisning.....	17
3.1.3 Normerte oppreisningsbeløp for enkelte krenkelser.....	17
3.1.4 En oversikt over de standardiserte beløp.....	18
3.2 Hovedregelen om solidaransvar som heftelsesform for "samme skade".....	19
3.2.1 Skl § 5-3 andre punktum; Solidaransvar som alminnelig hovedregel for oppreisning.....	19
3.2.2 Fravikelse av hovedregelen om solidaransvar.....	21

DEL IV

4.1 Skl. § 5-3 som grunnlag for å vurdere spørsmålet om samarbeidende skadevolderne skal hefte for et samlet beløp eller det beløp den isolerte handling tilsier.....	22
4.2 Problemet: § 5-3 – regulerer kun heftelsesform.....	24
4.3 En grunnleggende forskjell mellom erstatning for økonomisk tap og oppreisning.....	25
4.4 Solidaritetsregelen ment å være fordelaktig for skadelidte.....	26
4.5 Anvendelse av skl. §3-5 vedrørende spørsmålet om gjerningsmennene hver for seg skal hefte fullt ut for sin handling.....	26

DEL V

5.1 Muligheten til skille gjerningsmennenes krenkelser og grad av involvering fra hverandre.....	27
5.2 Den enkeltes medvirkningshandling som argument for at det er tale om "samme skade".....	28
5.3 En subjektiv tilnærming til spørsmålet.....	30
5.4 Betydelig vekt på fornærmedes subjektive oppfatning av krenkelsene – problematisk?.....	31
5.5 De strafferettslige momenter vedrørende spørsmålet om oppdeling.....	32
5.5.1 Oppreisning som "privatrettslig straff" – straffens overføringsverdi.....	32
5.5.2 Generelle strafferettslige regler - realkonkurrens vs. sammenhengene forbrytelse.....	33
5.5.3 En annen løsning i tilfeller med samarbeidende skadevoldere?.....	34
5.5.4 Et eksempel: Strl § 192 tredje ledd bokstav a, jf skl § 3-5, jf § 3-3 – Oppreisning for "voldtekt begått i fellesskap".....	34
5.5.5 Samarbeidende skadevoldere straffes individuelt	35

DEL VI

6.1 Innledning.....	36
6.1.1 Rt. 1999 s. 203 – erstatningsrettslige spørsmål som langt på vei "beror på et verdivalg".....	36
6.1.2 Avgjørelse må være i samsvar med "den alminnelige rettsfølelse".....	37
6.1.3 Konkrete eksempler som tilsier at samarbeidende skadevoldere er ansvarlig for flere skader.....	38
6.2 Tilliten til domstolene – rimelig lovanvendelse.....	39
6.3 Faren for overkompensasjon.....	40
6.4 Redusert oppreisning ved straffeskjerpene bestemmelser.....	41

DEL VII

7.1 Innledning: Forskjellen mellom en rettspolitisk og strafferettslig vinkling ved utmåling av oppreisning.....	42
7.2 Generell eller proporsjonell økning av oppreisningsansvar – et rettspolitisk spørsmål.....	43
7.3 Et typetilfelle; oppreisning til etterlatte.....	45

DEL VIII

8.1 TOSLO-2010-188517.....	46
8.2 LB-2010-051955.....	48

DEL IX

9.1 En sammenfatning.....	50
9.2 Avsluttende kommentarer.....	51

DEL X

11.Register.....	52
11.1 Litteratur.....	52
11.2 Offentlige dokumenter.....	54
11.3 Lover.....	54
11.4 Andre kilder.....	55
11.5 Dommer.....	55
11.5.1 Høyesterettsdommer	55
11.5.2 Lagmannsrettsdommer.....	56
11.5.3 Tingrettsdommer.....	56

1. Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling/tema

Lov av 13.juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (heretter skl) § 5-3 nr.1 lyder:

''Flere som plikter å betale erstatning for samme skade, svarer en for alle og alle for en. Det samme gjelder den som plikter å betale *oppreisning for samme skade.*'' (kursivert her).

Bestemmelsen gir grunnlag for regelen om felles betalingsansvar for erstatningsbeløp når flere bidrar til en skade. Ordlyden tilsier at solidaransvar er hovedregelen dersom flere skadevoldere er ansvarlig for ''samme skade''. At solidaransvar også gjelder ved oppreisning fremgår uttrykkelig av § 5-3 andre punktum. Ordlyden er tilsynelatende identisk med § 5-3 første punktum.

I Rt-2008-65 medførte regelen imidlertid et resultat som er blitt diskutert i ettertid. Fem menn ble dømt for voldtekt. I forbindelse med spørsmålet om heftelsesform kom flertallet til at mennene heftet for et samlet beløp som følge av at summen av handlingene resulterte i ''samme skade'', jf. § 5-3 andre punktum. Et individuelt oppreisningsansvar for den enkeltes skadehandling var dermed utelukket. Konsekvensen var imidlertid at beløpet for den samlede skade var betraktelig lavere enn tilfellet ville vært dersom gjerningsmennene hadde heftet fullt ut for sin individuelle handling. Den enkelte ble dermed ansvarlig for et lavere beløp enn dersom de hadde utført voldtekten aleine.

Problemstillingen blir, på bakgrunn av dette resultatet, om anvendelsen av skl. § 5-3 andre

punktum passer i tilfeller hvor samarbeidende skadevoldere har utført handlinger som i seg selv gir grunnlag for et personlig oppreisningsansvar. Videre blir det et spørsmål om hvilke momenter som vil være aktuelle ved en slik vurdering.

1.2 Oppreisning; en moderne del av hverdagen i norsk rettspraksis

Oppreisningsinstituttet har lange tradisjoner i norsk rett.¹ Tradisjonen har imidlertid ikke gitt utslag i mange rettsvister de siste 60 årene. I perioden før 1988 var det ingen saker i Høyesterett som spesifikt tok for seg oppreisningsspørsmål.²

I dag er imidlertid dette rettsbildet forandret. Fokuset på oppreisning har resultert i en kraftig økning av rettsavgjørelser vedrørende slik kompensasjon det siste tiåret. I perioden etter 1988 har Høyesterett behandlet over 35 saker vedrørende oppreisning. Bare i 2005/2006 vurderte Høyesterett oppreisningsspørsmål i 9 saker.³ Sett i lys av den minimale mengden rettsavgjørelser i tiden før år 1988, kan man slå fast at oppreisning på kort tid er blitt en sentral del av norsk erstatningsrett.

Forandringen skyldes blant annet den økende vold i samfunnet. Generelt blir det utført et større antall krenkelser som gir grunnlag for oppreisning.⁴ Utviklingen har også grunnlag i samfunnets generelle ønske om strengere straffer for de handlinger som rettferdiggjør et oppreisningsansvar. En lavere terskel for å bli idømt oppreisningsansvar i tillegg til en generell økning av oppreisningssummen være i tråd med en slik samfunnsmessig utvikling.

Økningen i antall oppreisningssaker har medført en bratt kurve for domstolene når det gjelder tilpasning til samfunnets krav. Blant annet har det vært en gradvis økning av

¹ Nils Nygaard; Skade og ansvar, 5. utgave s.163

² Peter Lødrup; TFE 2006-4 – Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt s.1

³ Peter Lødrup; TFE 2006-4 – Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt s.1, jf lovdata

⁴ Se bla. Peter Lødrup; Lærebok i erstatningsrett, 5. utgave. side 378, Gyldendal Norsk Forlag 2005.

oppreisningsbeløpene de siste 20 årene. Den nye hverdagen har imidlertid som konsekvens at domstolene må basere mange av sine avgjørelser på mangelfulle rettskilder. Dette har ført til at noen rettsavgjørelser har vært gjenstand for debatt i etterkant, og viser at oppreisning fortsatt er et viktig utviklingsområde i norsk erstatningsrett.

1.3 Problemstillingens aktualitet

Regelen om solidarisk oppreisningsansvar for samarbeidende skadevoldere er ett av de områdene hvor det er usikkert om man har klart å tilpasse seg oppreisningsinstituttets utvikling. Som framstillingen vil vise har noen av rettsavgjørelsene på dette området båret preg av mangelfulle drøftelser og diskutabile avgjørelser. Dette leder over i bekymringer om det foreligger rimelige retningslinjer fra rettspraksis for framtidige oppreisningsspørsmål. Etter min mening er det derfor nødvendig å få en oversikt over hvilke spørsmål dette rettsområdet reiser. Hovedsakelig gjelder dette hvordan man skal avgjøre spørsmålet om oppreisning når det er flere skadevoldere, og hva som eventuelt bør være resultatet av en slik vurdering.

1.4. Rettskildebildet

1.4.1 Pønale og preventive hensyn som begrunnelse for oppreisning

Hovedregelen i erstatningsretten er at erstatning skal dekke lidt tap.⁵ Oppreisningsreglene gir imidlertid grunnlag for kompensasjon utover det økonomiske tapet på bakgrunn av fundamentale verdier som ønskes reflektert i erstatningsretten.

Det pønale og preventive aspektet som oppreisningen representerer har tradisjonelt vært den

⁵ Skl § 4-1

sentrale begrunnelse bak oppreisningsregelen i norsk rett.⁶ Oppreisning bidrar til en pønaleffekt ved at det straffer skadevolder økonomisk utover den straffen man måtte idømmes etter straffelovens regler. Oppreisning kan dermed sees på som en type privatrettslig straff. Straffeaspektet tilsier at den også er sterkt preventivt motivert. Slike hensyn blir blant annet understreket i Rt-2005-104:

”Dette forsterkede kravet til skyld i oppreisningsbestemmelsen i § 3-5 bidrar til å understreke at formålet med denne bestemmelsen også er pønalt; det skal bidra til å forhindre slike skadeforvoldelser”.⁷

1.4.2 En endring av hensynet bak oppreisning; kompensasjon til fornærmede

I nyere tid er det imidlertid klare tegn på en forandring av hensynet bak oppreisningsinstituttet. Synet ser ut til å være at oppreisningsinstituttet ikke i like stor grad som tidligere kan legitimeres i en pønalt eller preventiv tankegang. Dette begrunnes med at den strafferettslige delen av rettssystemet i seg selv skal være nok til å ivareta slike hensyn.⁸ At straffbarhetsvilkåret for oppreisning ble fjernet er også et tydelig tegn på dette. I Rt. 2003 s. 1580 uttales det angående fastsettelsen av oppreisningsnivået:

”[Det] er hevet over tvil at den vesentlige reaksjonen mot overgriperen skal være en streng fengselsstraff, og at penger aldri vil kunne veie opp for det overgrepet voldtektsofferet har vært utsatt for.”⁹

Denne oppfatningen er i samsvar med etterfølgende rettspraksis.¹⁰

Det som nå kan ansees som det bærende elementet bak oppreisningsinstituttet, er den

⁶ Se Nils Nygaard; Skade og ansvar, 5. utgave s.163

⁷ Rt. 2005 s. 104 note 65

⁸ Se bla. Rt. 2005 s. 104 note 34, Rt.. 2003 s. 1580 note 30

⁹ Rt. 2003 s. 1380 note 30

¹⁰ Se bla. Rt. 2008 s. 50 note 20

kompensasjon man tilfører offeret ved at den fornærmede betaler erstatning for utover lidt tap. Nygaard omtaler det som en del av reparasjonstanken.¹¹ Hensynet er blitt betydelig vektlagt i rettspraksis. Rettferdighetshensyn tilsier at man ønsker å kompensere en person som har blitt utsatt for handlinger som gir grunnlag for oppreisning. Slike gjerninger er så grove at offeret fortjener en ytterligere kompensasjon, og det er da nærliggende at det er skadevolder som skal stå for slik erstatning. Det ligger i tillegg et rimelig poeng i at den fornærmede mottar kompensasjon fra den som har utført handlingen.

Kompensasjonshensynets fremtredende rolle vedrørende oppreisning fremgår uttrykkelig av Rt. 2005 s. 289:

“Etter at straffbarhetsvilkåret ble fjernet, er tyngdepunktet i begrunnelsen for å tilkjenne oppreisning gradvis blitt flyttet over på behovet for kompensasjon for den påførte krenkelse. Selv om oppreisning fortsatt også er preventivt og pønalt begrunnet, er det i dag kompensasjonsbehovet som er det fremtredende.”¹²

Det pønale og preventive aspektet fungerer således fortsatt som hensyn bak oppreisningsinstituttet, men i nyere tid har kompensasjon til fornærmede blitt hovedgrunnlaget for slik erstatning. Dette vil også påvirke argumentasjonen vedrørende anvendelsen av § 5-3 andre punktum.

¹¹ Se Nils Nygaard; Skade og ansvar, 5. utgave s.19

¹² Note 42. Se også Rt. 2006 s. 61 note 17: “Det fremgår av rettspraksis at tyngdepunktet i begrunnelsen for å tilkjenne oppreisning gradvis er blitt flyttet over på behovet for å gi kompensasjon for den påførte krenkelse (...)”

1.5 Avgrensning av oppgaven

Framstillingen vil ikke berøre spørsmålet om heftelsesform for ordinær erstatning, jf. skl. §5-3 første punktum. Slik erstatning reiser ikke tilsvarende problemstillinger som ved oppreisningstilfellene.

I vårt tilfelle vil heller ikke spørsmål vedrørende de opprinnelige solidaritetsvirkningene være viktig. Det er utelukkende betydningen en slik heftelsesform vil få for den enkeltes oppreisningsbeløp som er av betydning. Det vil derfor ikke fokuseres på heftelsesspørsmålet i relasjon til tilfeller der man eventuelt har kommet til at det foreligger oppreisningsposter som den enkelte gjerningsmann er ansvarlig for. Regressrett og § 5-3 andre ledd vil etter dette også falle utenfor framstillingens tema.

1.6 Rettskilder

1.6.1 Lovtekst

Skl. § 5-3 første ledd andre punktum er grunnlaget for regelen om solidaritetsansvar ved oppreisning. Ordlyden ‘samme skade’ danner utgangspunktet i avgjørelsen av om hvorvidt oppreisningen skal utbetales pro rata eller ved solidaritetsansvar. Videre indikerer rettspraksis at bestemmelsen også regulerer hvorvidt det foreligger en samlet skade eller flere individuelle krenkelser. Bestemmelsen vil således være sentral i fremstillingen.

Skl. § 3-5 er grunnlaget for tildeling og utmåling av oppreisning. Det har også blitt argumentert for at bestemmelsen gir grunnlag for løsning av spørsmålet om hvorvidt samarbeidende gjerningsmenn har utført en eller flere skader. Således blir også § 3-1(erstatning for skade på person.), § 3-2 (menerstatning), § 3-3 (erstatning for visse personlige krenkelser m.m.) og 3-4 (erstatning for en persons død) en del av framstillingen. Disse bestemmelsene gjenspeiler den strafferettslige delen av oppreisningsinstituttet. Fremstillingen vil derfor berøre noen av de

strafferettslige bestemmelsene som gir grunnlag for oppreisningsansvar.

1.6.2 Rettspraksis

I Erstatningslovens forarbeider framkommer det at ”retten står fritt ved avgjørelsen, både mht. om det skal tilkjennes oppreisning og størrelsen på den.”¹³ Et slikt ansvar tilsier at prejudikativirkningen er sterk vedrørende oppreisningsspørsmål. Rettspraksis vil derfor stå sentralt i løsningen av framstillingens problemstilling. Spesielt Rt. 2008 s. 65 vil være fremtredende.

Underrettspraksis spiller også en rolle. På bakgrunn av den kraftige økningen i oppreisningssaker, foreligger det ikke avgjørelser fra Høyesterett for alle typetilfeller. De lavere instanser vil da være en sentral kilde. Slik rettspraksis vil også gi en indikasjon på hvilken retning rettspraksis tar vedrørende oppreisningsspørsmål.

1.6.3 Juridisk teori

Som følge av den nylig endrede rettsstilstanden vedrørende oppreisning i norsk rett, er lovgivning og praksis ikke oppdatert på alle områder. Betragtninger fra fremtredende teoretikere og andre jurister har derfor vært en sentral og nødvendig innflytelse i tidligere rettsavgjørelser. Juridisk teori vil derfor også være en viktig del av framstillingen.

1.6.4 Reelle hensyn

Reelle hensyn har tradisjonelt vært en sentral del av erstatningsretten. Oppreisning er videre et rettsområde som i stor grad bygger på rettferdighetsbetraktninger i samfunnet. Handlinger som gir grunnlag for oppreisningsansvar er alvorlige, og legitimerer rettsavgjørelser som bygger på hva som er rimelig ut ifra samfunnsmessige betraktninger. Spesielt i tilfeller hvor lovverket ikke gir tilstrekkelige retningslinjer, vil en vurdering av hva som er rimelig i det konkrete typetilfellet

¹³ Ot.prp. nr 77 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (erstatning etter strafforfølging) s. 56

være av sentral betydning.

Reelle hensyn, spesielt rimelighetshensyn, sin sterke rettskildemessige vekt innenfor oppreisningsspørsmål kan belyses med et eksempel fra rettspraksis. I Rt. 1999 s. 203 (heretter Steriliseringsdommen) uttalte førstvoterende:

“(…) Skadeerstatningsloven løser ikke alle spørsmål knyttet til hvilke tap som er erstatningsrettslig vernet (...). Spørsmålet om erstatning må avgjøres uavhengig av loven.”

“Etter mitt syn beror imidlertid avgjørelsen langt på vei et verdivalg.”¹⁴

Reelle hensyn vil også være et sentralt moment i vurderingen av problemstillingen i denne framstillingen. Rimelighetshensyn vil i denne sammenhengen stå i en særstilling.

1.7 Den videre framstilling

I avsnitt 2 vil jeg presentere Rt. 2008 s. 65. Dommen medførte et diskutabelt resultat som følge av flertallets anvendelse av § 5-3 i spørsmålet om hver skadelidt skulle være fullt ut ansvarlig for sin voldtektshandling.

Avsnitt 3 vil omhandle grunnlagene for oppreisning og hovedregelen om solidaransvar, jf. henholdsvis skl. § 3-5 og 5-3. Den videre drøftelse av problemstillingen nødvendiggjør en slik introduksjon.

Videre vil jeg i avsnitt 4 belyse de rettslige grunnlag som anvendes i forbindelse med problemstillingen i Rt. 2008 s. 65. Det sentrale vil da være hvorvidt en anvendelse av § 5-3 eller § 3-5 passer best i forhold til generelle erstatningsrettslige prinsipper.

¹⁴ hhv s. 206 og 207. Se også Rt. 2003 s. 1546 note 65: ”Det må skje en helhetsvurdering, hvor både hensynet til partene i den aktuelle sak og mer *overordnede interesser av samfunnsmessig karakter trekkes inn.*”

I avsnitt 5 og 6 vil jeg belyse aktuelle momenter i vurderingen av spørsmålet om hvorvidt det foreligger flere, separate skader som den enkelte skadevolder skal hefte for, eller en samlet skade som gir grunnlag for samlet oppreisningspost.

I avsnitt 7 vil jeg se på muligheten til å kompensere et redusert oppreisningsbeløp for samarbeidende skadevoldere gjennom utmålingen. Avsnitt 8 vil belyse rettspraksis i etterkant av Rt. 2008 s.65 bli kommentert. Jeg vil så avslutningsvis i avsnitt 9 forsøke å konkludere med en rettstilstand på nåværende tidspunkt ut ifra de vurderinger jeg har gjort i framstillingen. Jeg vil også gi uttrykk for mine egne betraktninger rundt løsningen på problemstillingen.

2. Presentasjon av dommen som aktualiserer problemstillingen

Problemstillingen forutsetter først en utdypning av saksforholdet i Rt. 2008 s. 65. Saken gjaldt en jente som var blitt utsatt for voldtekt av seks menn. Mennene fullbyrdet samleie mot hennes vilje mens hun var i en tilstand som ikke gjorde det mulig for henne å gjøre motstand. Alle mennene ble dømt etter lov av 22.mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (heretter strl.) § 192 tredje ledd bokstav a, men fornærmede anket betalingsmåten for oppreisningen til Høyesterett. Spørsmålet var i utgangspunktet hvorvidt ansvaret for oppreisning skulle ilegges solidarisk eller pro rata.

Flertallet (4-1) kom til at det i denne saken måtte ilegges solidarisk ansvar for mennenes handlinger. Grunnlaget for solidaransvaret var at handlingene utgjorde en gruppevoldtekt som måtte regnes som ”samme skade” etter skl. § 5-3. Et individuelt oppreisningsansvar for den enkelte gjerningsmann var dermed utelukket. Skadelidte hadde ikke anket selve utmålingen.

Flertallet var dermed bundet av beløpet Lagmannsretten hadde lagt til grunn, noe som medførte et samlet oppreisningsbeløp på 200 000 kr.

Dommer Skoghøy dissenterte på bakgrunn av uenig angående flertallets tilnærming til spørsmålet. Han mente at kjernen i saken ikke gjaldt uklarheten rundt solidaransvar. Spørsmålet var imidlertid hvorvidt gruppevoldtekt kunne regnes som en eller flere krenkelser etter skl. § 3-5 første ledd første punktum. Etter Skoghøys syn gjaldt dermed ikke ankespørsmålet om gjerningsmennene var solidarisk ansvarlig for en samlet oppreisning. Spørsmålet var imidlertid hvorvidt gjerningsmennene hadde utført handlinger som hver for seg gav grunnlag for en isolert oppreisningspost. I et slikt tilfelle ville hver gjerningsmann være fullt ut ansvarlig for den krenkelse som han hadde påført fornærmede. Dette ville medføre at hver enkelt gjerningsmann ville være ansvarlig for det normerte oppreisningsbeløp for voldtekt.

En slik domsavsigelse ville føre til at gjerningsmennene var ansvarlig for et oppreisningsbeløp på 120 000 kr hver. Beløpet følger den daværende normen på 100 000 kr for voldtekt, i tillegg til 20 000 kr for medvirkning til de andres voldtekt. Det samlede beløp hadde således blitt 480 000 kr for de fire menene som ble idømt slikt ansvar. Den enkelte fikk dermed et betydelig redusert oppreisningsansvar etter flertallets konklusjon.¹⁵

I den videre framstillingen vil jeg ta utgangspunkt i argumentasjonen til de to fragmentene i dommen. Dette forutsetter imidlertid først en introduksjon av grunnlaget for oppreisning og hovedregelen om solidaransvar for samarbeidende skadevoldere.

¹⁵ Se et lignende tilfelle hvor denne konsekvensen ikke er blitt poengtert, kun vektlagt i utmålingsvurderingen: Rt. 2004 s. 1902

3. Presentasjon av grunnlaget for oppreisning og hovedregel om solidaransvar

3.1 Oversikt – skl.§ 3-5 som grunnlag for ordinær oppreisning

3.1.1 Oppreisning etter § 3-5

Det rettslige grunnlaget for oppreisning følger av skl. § 3-5:

”Den som forsettlig eller grovt aktløst har

a) voldt skade på person eller

b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2⁽¹⁷⁴⁾ eller standardisert erstatning etter § 3-2a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art.”(kursivert her)

Skyldkravet for oppreisningsansvar er dermed forsett eller grov uaktsomhet. Dette innebærer at straffbar simpel uaktsomhet ikke gir grunnlag for oppreisning etter § 3-5. Videre er det slått fast i rettspraksis at frifinnelse fra straff ikke utelukker oppreisning.¹⁶ Grunnlaget for dette er den generelle forskjellen i beviskrav på strafferetten og privatrettens område.

Ordlyden i skl. § 3-5 angir en vid ramme uten klare retningslinjer for domstolene i forbindelse med utmålingen. Generelt har man kommet til at oppreisning skal utmåles etter en bred skjønnsmessig vurdering av hva som er rimelig å tilkjenne.¹⁷

¹⁶ Se bla. Rt. 2005 s. 1749 og Rt. 2007 s.1601

¹⁷ Peter Lødrup; Lærebok i erstatningsrett, 5.utgave s.389 og Nygaard; Skade og Ansvar, 5.utgave s.165

3.1.2 De generelle utmålingsreglene for oppreisning

I rettspraksis har man imidlertid utarbeidet generelle retningslinjer ved utmålingen av oppreisningskrav. Retningslinjene bidrar til en mer ensartet praksis, nødvendiggjort av den store økningen i oppreisningssaker. I Rt. 2005 s. 749 angir Høyesterett en oversikt over aktuelle momenter ved utmålingen:

“sentrale momenter ved utmåling av oppreisning (...) vil være handlingens objektive grovhet, graden av skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de skadevirkninger den har påført fornærmede.”¹⁸

Oversikten er ikke uttømmende. Antall gjerningsmenn er blant annet også et sentralt moment i utmålingsvurderingen.¹⁹

3.1.3 Normerte oppreisningsbeløp for enkelte krenkelseser

Gjennom rettspraksis er det imidlertid utviklet en standardisering av beløp for enkelte av krenkelsene som gir grunnlag for oppreisning.

Flere momenter taler for at en slik standardisering. I Rt. 1988 s. 532 anføres de prosessuelle rammer rundt oppreisningsspørsmålet som et sterkt argument for normering av oppreisningsbeløp. Førstvoterende uttaler at det sentrale i straffesaker er ”behandlingen og pådømmelsen av selve straffekravet, og det vil som oftest neppe være praktisk mulig å gjennomføre en fullstendig bevisføring omkring de forhold som vil kunne ha betydning for utmålingen av oppreisning til fornærmede”.²⁰ Generelle normer for oppreisningsbeløpet vedrørende enkelte av krenkelsene ville derfor være hensiktsmessig. Saken gjaldt voldtekt, men man konkluderte på bakgrunn av utsagnet med at lagmannsrettene og Erstatningsnemda for

¹⁸ Note 26

¹⁹ Se bla Rt. 2004 s. 1902 og Rt. 2008 s. 65

²⁰ S. 537. Se også Peter Lødrup – Lærebok i erstatningsrett, 6.utgave s.526

Voldsofre ville ha ''meget å vinne ved en normering av de oppreisningsbeløp som skal tilkjennes (...) for så vidt også ved flere andre former for krenkelser nevnt i skadeerstatningsloven § 3-3.''²¹

3.1.4 En oversikt over de standardiserte beløp

Oversikten begrenses til de krenkelser som omhandles i denne framstillingen:

For forsettlig voldtekt var beløpet lenge satt til kr 100 000, jf. Rt. 2003 s. 1580.²² På grunnlag av indeksregulering og en generell straffeskjerpelse for slike handlinger, kan det nå se ut til at dette beløpet er økt til 150 000 kr, jf. Rt. 2011 s. 743.²³

For gruppevoldtekter er beløpet ved ett tilfelle i Høyesterett satt til kr 200 000, jf. Rt. 2008 s. 65. I forbindelse med slike krenkelser er det imidlertid usikkert om beløpet vil opprettholdes ved seinere Høyesterettsavgjørelser. Førstvoterende uttaler i dommen at beløpets størrelse er ''i hvert fall ikke for høyt''. Videre uttales det at ''siden gruppevoldtekter varierer stort, og straffebudet spenner over ulike former for seksuelle handlinger, er det ikke naturlig å stille opp noe normert beløp.''²⁴ Med henvisning til Rt. 2008 s. 65 er imidlertid beløpet fastholdt i en etterfølgende kjennelse.²⁵

En standardisering av oppreisning for etterlatte er også vanskelig på grunn av variasjonen i slike saker. I Rt. 2010 s. 1203 argumenterte man imidlertid for at ''én og samme norm bør danne utgangspunktet for erstatningsutmålingen til de ulike grupper etterlatte.'' På bakgrunn av praksis i Erstatningsnemda for Voldsofre kom retten til at den veiledende norm for oppreisning til etterlatte måtte settes til 200 000 kr.²⁶

²¹ s. 537

²² Note 38. Se også Rt. 2005 s. 154 note 23

²³ Note 19

²⁴ Note 56

²⁵ LB-2010-051955 (Borgarting)

²⁶ Rt. 2010 s. 1203 note 48-49

For menerstatning vil det også kunne være store kontraster fra sak til sak. En normering for slike krenkelser vil derfor ikke være hensiktsmessig. Retten vil i slike tilfeller avgjøre utmålingen ut ifra de generelle retningslinjer som danner utgangspunktet for utmålingsvurderingen.²⁷

Som uttrykket forutsetter, fungerer de rettsbestemte normene utelukkende som et utgangspunkt ved utmålingen av oppreisningskrav. Dersom omstendighetene forutsetter at beløpet skal være høyere eller lavere står domstolene fritt til å erkjenne beløp som ikke samsvarer med normen. En normering underbygget av et høyt antall rettsavgjørelser har imidlertid en sterk rettslig vekt, og det må antas at det er en høy terskel for at normene kan fravikes. I rettspraksis er det lagt til grunn at en fravikelse krever ‘særlige forhold.’²⁸

Etter § 3-5 ‘kan’ offeret tilkjennes oppreisning når vilkårene er oppfylt. Ordlyden skal imidlertid i henhold til praksis tolkes slik at skadelidte har et krav på oppreisning dersom den skadevoldende handling oppfyller vilkårene etter § 3-5.²⁹

3.2 Hovedregelen om solidaransvar som heftelsesform for ‘samme skade’

3.2.1 § 5-3 andre punktum; Solidaransvar som alminnelig hovedregel for oppreisning

Den generelle solidaritetsregelen var regnet som etablert allerede fra midten av 1800-tallet. Regelen framkom av strl ikrl. § 26 i 1902, og ble overført til den nåværende § 5-3 ved revisjonen i 1985. Solidaransvaret innebærer at alle skadevoldere hefter for erstatningsposten som deres samarbeidende handlinger har medført. En felles heftelse trer da inn istedenfor et pro rata-ansvar. Hensynet til en trygg og effektiv dekning av skadelidtes erstatningskrav var hensynet bak en slik

²⁷ Se bla. Rt. 2008 s. 1360 note 18 og Rt. 2005 s. 1749 note 25

²⁸ Se bla. Rt. 2001 s.274 - s.280

²⁹ Nils Nygaard: Skade og ansvar, 5.utgave, Bergen 2000 Universitetsforlaget s.164. Se også Rt. 2005 s. 42: ‘oppreisning først og fremst skal kompensere for den krenkelse som er påført, tilsier også at oppreisning av hensyn til skadelidte gis når lovens vilkår er oppfylt’

regel om betalingsmåten ved erstatningsansvar.³⁰

I lovrevisjonen av 1958 slo man fast at regelen også gjaldt for oppreisning. Man gjorde dermed slutt på en viss usikkerhet rundt dette området forut for revisjonen.³¹ I innstillingen fra Strafferådet om ansvar for rettskrenkelser i trykt skrift, avgitt 1955, s 70 uttales det vedrørende oppreisning:

''Strafferådet [finner] at (...) det naturlige synes å være å ta solidaritetsprinsippet som utgangspunkt også her, men med de modifikasjoner som følger av at beløpet kan bli forskjellig for de forskjellige ansvarlige. Og man foreslår dette resultat fastslått ved å gi strl.ikrl. § 26 en formulering som gjør det klart at solidaritetsregelen gjelder også for oppreisning.''

Regelen om solidaransvar ved oppreisning ble tilføyd skadeerstatningsloven ved endringslov 21. juni 1985 nr. 81, som bygger på Ot.prp.nr.75 (1983-1984):

"Nr. 1 fastslår som alminnelig regel at flere som er ansvarlig for samme skade hefter solidarisk overfor skadelidte. Det er med andre ord et fullt og felles ansvar ikke et forholdsmessig ansvar (pro rata) og ikke et kumulativt ansvar. Dette gjelder både når skaden er voldt i fellesskap av flere og når det foreligger flere skadeårsaker som er uavhengige av hverandre."³²

Solidaransvar må således være hovedregelen når samarbeidende skadevoldere har utført ''samme skade''

³⁰ Nygaard, Skade og ansvar, 2005 s.398

³¹ Bjarte Askeland, kommentarer til skadeerstatningsloven note 344

³² Ot.prp.nr.75 (1983-1984) s.66 – Til avsnitt I Endringer i lov 13 juni 1969 om skadeerstatning

3.2.2 Fravikelse av hovedregelen om solidaransvar

Formuleringen "alminnelig regel" innebærer imidlertid at solidaransvar kun er hovedregelen for oppreisningserstatningen når flere skadevoldere er ansvarlig for "samme skade". En slik ordlyd impliserer at regelen er fravikelig når konkrete tilfeller skulle tilsi et slikt resultat.

Askeland ser ut til å være enig med dette:

" Men i nyare rettspraksis ser det nesten ut til at solidarregelen er på veg ut når det gjeld oppreising. I alle fall kan ikkje i § 5-3 tolkast som ei sperre for at kvar av dei ansvarlege blir pålagt å betala kvar sin oppreisingssum." Ifølge hans betraktninger er det klare holdepunkter for at solidarregelen er på vei ut i nyere rettspraksis.³³

Følgelig må det vurderes hva som skal til for å fravike en slik "alminnelig regel". Det framgår noen eksempler fra forarbeidene:

"Bestemmelsen i nr. 1 som er i samsvar med gjeldende lov, omfatter dels erstatning og dels oppreising. Solidariteten gjelder imidlertid bare *så langt* den enkeltes ansvar rekker. Når det er flere tapsposter kan det tenktes at enkelte skadevoldere bare hefter for deler av tapet, mens andre hefter for det hele. Det blir da bare tilsvarende delvis solidaritet." (kursivert her)

Videre:

"(...)Når det for samme fysiske skade er tale om erstatning både for *økonomisk tap* og for *ikke-økonomisk skade* (t d menerstatning) og/eller *oppreising* for tort og smerte, må hver skade- eller tapsgruppe behandles og vurderes hver for seg. De ansvarlige innen hver gruppe er innbyrdes solidarisk ansvarlige (så langt hver enkeltes ansvar rekker). Men ansvaret gruppene imellom blir kumulativt, slik at den skadelidte kan kreve menerstatning."³⁴

³³ Bjarte Askeland: Rettsdata, kommentarer til skl § 5-3 note 344

³⁴ Ot.prp.nr.75 (1983-1984) s.66-67 – Til avsnitt I Endringer i lov 13 juni 1969 om skadeerstatning

Uttalelsene i proposisjonen tilsier at solidaritetsansvar kun kan ilegges skadevoldere så langt deres erstatningsansvar rekker. I slike tilfeller kan hovedregelen om solidaransvar for ‘samme skade’ fravikes.

Videre tilsier proposisjonen at i tilfeller hvor erstatningsansvaret for skadevolderne omfatter både erstatning for økonomisk tap, ikke-økonomisk skade og oppreisning, må spørsmålet om solidaransvar behandles separat for hver enkelt post. Dersom to eller flere hefter kun for erstatning for økonomisk tap, vil man utelukkende være solidarisk ansvarlig for denne posten. Et eventuelt solidarisk ansvar for oppreisningen må i utgangspunktet være adskilt fra en slik erstatning.

I henhold til teori og forarbeider er derfor solidaransvar kun utgangspunktet når flere skadevoldere er ansvarlig for samme skade. § 5-3 er dermed ingen sperre for at pro rata-ansvar kan bli aktuelt i konkrete tilfeller hvor forholdene tilsier at dette vil være en rimelig løsning. Hva som tilsvarende ‘samme skade’, og hva som eventuelt skal til for å fravike hovedregelen utover eksemplene nevnt i forarbeidene, vil bli behandlet ytterligere i avsnitt 5 og 6.

4. En vurdering av de rettslige grunnlag for løsning av problemstillingen

4.1 Skl. § 5-3 som grunnlag for å vurdere spørsmålet om samarbeidende skadevolderne skal hefte for et samlet beløp eller det beløp den isolerte handling tilser

Et ansvar for ‘samme skade’ er grunnvilkåret for at solidaransvar blir heftelsesform ved oppreisning for samarbeidende skadevoldere, jf. § 5-3 første ledd andre punktum. Generelt er spørsmålet om heftelsesform i seg selv sentralt ved oppreisningssaker. Skadevolderne kan risikere å måtte stå ansvarlig ovenfor hverandre i stedet for til offeret. Skadelidte kan på den

andre siden få det vanskeligere med å motta det totale oppreisningsbeløp dersom man må kreve den enkelte skadevolder for det beløp personen hefter for.

Resultatet i Rt. 2008 s. 65 viser imidlertid at spørsmålet om heftelsesform kan få ytterligere konsekvenser for partene. Flertallets argumentasjon impliserer at dersom gjerningsmennene er selvstendig ansvarlige for flere konkrete skader, vil de i utgangspunktet måtte betale fullt ut for den skaden hver gjerningsmann er ansvarlig for. Dersom man imidlertid kommer til at gjerningsmennene er ansvarlig for "samme skade", vil man som hovedregel konkludere med at de hefter solidarisk. Gjerningsmennene hefter da for et totalbeløp for den samlede skade.

Problemet er da konsekvensen en vurdering angående ansvarsform vil kunne få for selve oppreisningsbeløpet. Eksemplet fra rettspraksis viser imidlertid at et samlet beløp vil kunne være betydelig lavere enn ved tilfeller der hver gjerningsmann er individuelt ansvarlig for sin isolerte handling. I Rt. 2008 s. 65 ga den samlede skade etter rettens syn grunnlag for 200 000 kr i oppreisning. En ordinær voldtekt gir etter tidligere rettspraksis grunnlag for 100 000 kr. Dersom en person dermed pådrar seg skader som følge av et angrep fra en gruppe på mer enn to personer, og retten kommer til at skadevolderne hefter solidarisk, vil skadelidte risikere å motta et betydelig lavere beløp hvis de ansvarlige finnes å være ansvarlige for en samlet skade.

I et slikt perspektiv vil derfor ikke § 5-3 sin viktigste funksjon være om skadelidte kan kreve hele oppreisningsbeløpet fra hver enkelt skadevolder. I eksemplet nevnt ovenfor vil derimot det sentrale være hvorvidt det foreligger en eller flere skader som gjerningsmennene må være fullt ut ansvarlige for.

Generelt vil retten riktignok ha mulighet til å justere oppreisningsbeløpet dersom flere gjerningsmenn har utført krenkelser mot offeret, jf. utmålingsnormene. Muligheten til å regulere oppreisningen under utmålingsvurderingen kan dermed delvis kompensere for de resultater vurderingen etter § 5-3 kan medføre. Utfallet i Rt. 2008 s. 65 viser imidlertid at en slik mulighet ikke alltid er tilstrekkelig til å veie opp for den forskjellen i oppreisningssum en vurdering etter § 5-3 fører til.

Spørsmålet vedrørende antall skader vil dermed kunne få betydelige konsekvenser utover selve ansvarsformen. Det må vurderes hvorvidt § 5-3 passer som utgangspunkt i en slik sammenheng.

4.2 Problemet: § 5-3 – regulerer kun heftelsesform

Det er et grunnleggende skille mellom spørsmålet vedrørende ansvarsform og hvorvidt handlinger begått av flere gjerningsmenn er en samlet skade eller flere separate skader som gir grunnlag for flere oppreisningsposter. Avgjørelse av heftelsesform skal i utgangspunktet ikke ha innvirkning på selve oppreisningsbeløpet. Spørsmålet blir således hvorvidt bestemmelsen er ment som en regulering av sistnevnte tilfelle.

Utformingen av bestemmelsen gir ingen holdepunkter vedrørende spørsmålet. Ordlyden gir utelukkende uttrykk for hovedregelen om solidaransvar dersom det foreligger "samme skade". Bestemmelsen gir videre ingen veiledning i spørsmålet om hva som kan regnes som en slik samlet skade. Lovteksten kan dermed ikke ansees å løse problemet.

I henhold til bestemmelsens forarbeider er § 5-3 ment som en regulering av heftelsesform når det er flere erstatningspliktige skadevoldere. Forarbeidene nevner ikke noe i relasjon til spørsmålet om hva som kan regnes som "samme skade". De retter seg utelukkende til konsekvensen av at en slik skade har oppstått.³⁵ Det fremstår som klart at lovgiver ikke har utformet bestemmelsen for å løse slike spørsmål.

Et poeng er videre at "samme skade" – drøftelsen vil kunne ha avgjørende betydning for selve oppreisningsbeløpet, jf eksempelet ovenfor. Med tanke på at bestemmelsen er ment som en regulering av heftelsesform vil slike konsekvenser være utenfor virkeområdet til § 5-3. Utmåling av oppreisning skal i utgangspunktet foretas etter § 3-5.

³⁵Ot.prp.nr.60 (1980-1981) s. 46: "Nr 1 fastslår som alminnelig regel at flere som er ansvarlig for samme skade hefter *solidarisk* overfor skadelidte.(...)Dette innebærer at skadelidte ikke kan kumulere sine krav på oppreisning for samme tort og smerte, og at det største kravet maksimerer hans samlede krav på oppreisning."

4.3 En grunnleggende forskjell mellom erstatning for økonomisk tap og oppreisning

En anvendelse av § 5-3 med de konsekvenser det medførte i Rt. 2008 s. 65 må også vurderes ut ifra erstatningsretten som helhet. Jeg vil i den forbindelse ta utgangspunkt i skillet mellom erstatning for økonomisk tap og oppreisningserstatning.

Dersom flere menn blir ansvarlig for å erstatte en tingsskade, vil avgjørelsen vedrørende heftelsesform ikke ha betydning for selve oppreisningsbeløpet. Spørsmålet vil utelukkende være i hvilken grad de involverte var delaktig i skaden av tingen. Dersom det foreligger ansvarsgrunnlag for tingsskaden for flere gjerningsmenn, blir spørsmålet hvor mye av den totale skade den enkelte skal hefte for. Vurderingen vil ikke ha noen betydning for selve beløpet som skadelidte mottar. Offeret vil i henhold til alminnelige erstatningsrettslige regler uansett motta erstatning for lidt tap.³⁶ Dette gjelder uavhengig av antall skadevoldere. Dersom det er flere skadevoldere skal det økonomiske tapet kun erstattes en gang. Det vil føre til overdekning dersom skadelidte kan kreve at hver av de ansvarlige betaler fullt for en tingsskade.

Disse prinsipper markerer tydelig forskjellen mellom oppreisning og tap for økonomisk skade. Ved oppreisningstilfeller har skadelidte personlig blitt påført fysiske og/eller psykiske skader som skal kompenseres for. Dersom flere gjerningsmenns handlinger har bidratt til skaden, vil det ofte ha konsekvenser for hvordan den fornærmede opplever krenkelsene. Den samlede skade blir således forsterket på grunnlag av at flere har bidratt til skaden. Dette må også gjenspeiles i oppreisningen fornærmede mottar. Oppreisning har dermed en grunnleggende annen karakter enn erstatning for økonomiske tap.

Som følge av at ordinær erstatning ikke påvirkes av gjerningsmennes heftelsesform, må det konkluderes med at lovens terminologi knytter seg til økonomiske tap som skadelidte er påført. På bakgrunn av oppreisningens spesielle karakter vil ikke bestemmelsen være like passende i

³⁶ Jf, skl. § 4-1

slike tilfeller.

4.4 Solidaritetsregelen ment å være fordelaktig for skadelidte

Det legislative grunnlaget for hovedregelen om solidaransvar, er hensynet til trygg og effektiv dekning av skadelidtes krav. Solidaransvarsregelen skal således fungere som en sikring for den som blir utsatt for erstatningsvernede krenkelser. Dersom flere er blitt idømt erstatningsansvar, skal fornærmede lettere kunne få betaling ved at man kan gå direkte på de skadevoldere som har mulighet til å betale beløpet. Kravet overføres i realiteten fra skadelidte til skadevolderne seg i mellom. Dette ansees som rimelig med tanke på at det er de ansvarlige som i samvirke står bak skaden, og dermed skal overta de ulemper en delt tilbakebetaling vil føre til.

Flertallet i Rt. 2008 s. 65 anvender imidlertid § 5-3 som grunnlag for spørsmålet om hvorvidt hver gjerningsmann skal betale fullt ut for sin krenkeshandling. Paradoksalt nok innebærer en slik anvendelse at skadelidte mottar et betraktelig lavere oppreisningsbeløp fra skadevolderne. Bestemmelsen blir dermed en fordel for skadevolder framfor skadelidte. Mindretallet i Rt. 2008 s. 65 poengterer denne konsekvensen, og konstaterer at solidaransvaret er ment å være en fordel for offeret, og ikke en regel som kan medføre at erstatningen reduseres.³⁷

4.5 Anvendelse av skl. §3-5 vedrørende spørsmålet om gjerningsmennene hver for seg skal hefte fullt ut for sin handling

Jeg vil i det følgende vurdere spørsmålet ut ifra mindretallets vurdering i Rt. 2008 s.65. Vurderingen blir i en slik sammenheng hvorvidt hver gjerningsmann må betale fullt ut for sin handling som følge av at det foreligger flere krenkelser etter § 3-5. Dette vil skille spørsmålet fra vurderingen vedrørende heftelsesform. Bestemmelsen vil i så fall være et supplement til § 5-3

³⁷ Note 76.

ved at den danner grunnlaget for hvorvidt det foreligger flere skader. § 5-3 vil i så måte utelukkende regulere heftelsesformen på bakgrunn av utfallet av vurderingen etter § 3-5. Dersom det foreligger flere krenkelser blir spørsmålet om solidaransvar aktuelt i den grad skadevolderne har medvirket til de andre sine handlinger.

Etter Skoghøys syn blir det grunnleggende spørsmålet hvorvidt ”de voldtektene som G ble utsatt for, i forhold til § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3 skal anses som én eller flere krenkelser”.³⁸

Flertallet erkjenner i sitt resonnement at det foreligger flere krenkelser. Etter deres syn utgjør de imidlertid kun en skadehandling i relasjon til § 5-3. Mindretallets syn medfører at selv om det eventuelt foreligger en skade som det skal betales oppreisning for, så er det tale om flere krenkelseshandlinger. Etter mindretallets syn skulle hver krenkelse i seg selv innebære et fullt oppreisningsansvar for den konkrete handling, jf § 3-5.

5. Generelle momenter vedrørende spørsmålet om flere krenkelser etter § 3-5 og ”samme skade”, jf. § 5-3

5.1 Muligheten til skille gjerningsmennenes krenkelser og grad av involvering fra hverandre

Spørsmålet blir så hvilke momenter som er relevante i vurderingen om hvorvidt det skal tildeles separate oppreisningskrav for den enkelte skadevolders krenkelse. Med utgangspunkt i mindretallets resonnement i Rt. 2008 s.65 avhenger spørsmålet hovedsakelig om hvorvidt de skadevoldende handlinger ”skal ansees som en eller flere krenkelser”. En forutsetning for at det

³⁸ Note 68

foreligger flere krenkelser er om "gjerningspersonenes krenkelser kan skilles fra hverandre."³⁹

Flertallet nevner på sin side ikke eksplisitt hvilke momenter som er avgjørende i "samme skade" - vurderingen etter § 5-3. I resonnetet poengteres det imidlertid at hver gjerningsmanns bidrag til de andres voldtektshandlinger gjør at en adskillelse av den enkeltes krenkelse er vanskelig. Problemet med å sette et særskilt oppreisningsansvar for den enkelte skadevolder blir således et moment for samlet ansvar.⁴⁰

Ved ordinære erstatningssaker hvor flere skadevoldere er involvert, vil det i vurderingen av heftelsesmåte alltid bli et spørsmål om grad av involvering fra den enkelte skadevolder. Som nevnt ligger det som vilkår i ordlyden "samme skade" at gjerningsmennene også hefter for samme pengesum. Dersom to gjerningsmenn hefter for ulike pengesum, vil deres betalingsansvar kumuleres.

For oppreisning forutsettes imidlertid en annen vurdering. I slike tilfeller har gjerningsmennenes handlinger som oftest resultert i en forsterket skade. En oppdeling av skadehandlingene vil derfor også ha konsekvenser for skadelidte. Dersom det er umulig å skille krenkelsene begått mot skadelidte, vil det være lite naturlig å idømme flere oppreisningsposter.

5.2 Medvirkningshandlingene til den enkelte som argument for at det er tale om "samme skade"

I Rt. 2008 s.65 uttaler flertallet:

"(...) det er ikke tvilsomt at G (offer) ble utsatt for en rekke krenkelser (...). Jeg kan imidlertid vanskelig se at det i forhold til ankemotpartene foreligger mer enn én - stor -

³⁹ Hhv note 68 og 75

⁴⁰ Note 55

skade som G kan kreve erstatning for. Etter mitt syn vil det være vanskelig å fastsette oppreisningsansvar særskilt for hver av de fem skadevolderne. De har alle hver på sin måte bidratt til skaden. Og slik jeg ser det, er krenkelsen av henne blitt større fordi ankemotpartene samlet har forgrepet seg mot henne. De har også medvirket til hverandres overgrep.

Flertallet erkjenner således at det foreligger flere krenkelser. På bakgrunn av at alle har bidratt til de andre sine krenkelser, og vanskeligheten med å fastsette et konkret ansvar for den enkelte dette innebærer, mener altså flertallet at det foreligger en samlet skade. Man anvender således hver enkelt medvirkning i tillegg til hovedhandlingen som et argument for at det ikke er mulig å skille krenkelsene fra hverandre. Dette forutsetter etter flertallets syn oppreisning for en samlet skade.

En anvendelse av slike momenter som et argument mot pro rata-ansvar, vil være fornuftig når det gjelder erstatning for økonomisk tap. Det kan være vanskelig å si eksakt hvilken handling som medførte til at en ting blir ødelagt. For at skadelidte skal være sikker på å få erstattet tapet sitt fullt ut, vil det derfor være fornuftig å anse gjerningsmennene solidarisk ansvarlig for den fulle skade når begge har medvirket. Reparasjonstanken er i dette tilfellet framtreddende.

Flertallets resonnement er imidlertid vanskelig å følge i oppreisningstilfeller. Gjerningsmennene har alle blitt idømt individuelt straffeansvar for voldtekt. I henhold til daværende praksis skal et slikt overgrep medføre et standardisert oppreisningsansvar på 100 000 kr. Oppreisningsansvar forutsetter som nevnt ikke at den antatte gjerningsmann er strafferettslig dømt for handlingen. Det er således en lavere terskel for å bli ansvarlig etter privatrettslige regler.⁴¹ Vanskelighetene med å skille gjerningsmennenes eksakte handlinger fra hverandre som følge av medvirkningen anvendes likevel som et moment i en vurdering som medfører et senket oppreisningsansvar for den enkelte skadevolder. Utfallet blir således at det pønale aspektet bak oppreisningen svekkes betydelig. Et slikt utfall kan vanskelig oppfattes som rimelig.

⁴¹ Peter Lødrup – "Lærebok i Erstatningsrett, 6.utgave s.523

5.3 En subjektiv tilnærming til spørsmålet

Et moment av betydning kan imidlertid være hvordan den fornærmede har opplevd krenkelsen. Flere hensyn kan tale for at en slik tilnærming er hensiktsmessig. Hensynet bak oppreisningsinstituttet er som nevnt gått i retning av hovedsakelig å være en kompensasjonspost for skadelidte. Et slikt fokus forutsetter at man forsøker å sette verdi på de lidelser skadevolders handlinger har påført offeret. En vurdering av hvordan skadelidte subjektivt har oppfattet handlingen kan da i utgangspunktet oppfattes som en naturlig forutsetning for verdivurderingen.

På bakgrunn av oppreisningens hovedformål om å kompensere for krenkelser påført fornærmede, har det i forbindelse med utmålingen blitt lagt vekt på hvordan disse ble opplevd av personen. I LA-2010-02 uttaler man blant annet i relasjon til utmålingen at "da formålet med oppreisningserstatningen er å kompensere for de krenkelser som fornærmede er påført, må det også legges stor vekt på hvordan disse ble opplevd av henne."

En slik utmålingsregel må anses som hensiktsmessig all den tid hensynet til kompensasjon for fornærmedes krenkelser vil svekkes dersom man ikke bringer inn effekten handlingen har hatt på personen. Dersom man utelukkende ser på de objektive elementer rundt krenkelsen, vil det pønale og preventive aspektene være i forgrunnen, og dermed gå i motsatt retning av hva den allmenne oppfatning bak oppreisningsinstituttet har gått.

Jeg har i avsnittet ovenfor vist betydningen en oppdeling av skadene kan ha for oppreisningsbeløpet. En slik påvirkning medfører at det kan være naturlig å trekke paralleller til selve utmålingsspørsmålet. Med tanke på den nevnte vektleggingen av det subjektive elementet ved utmålingsvurderingen, kan det være fornuftig at også disse elementene har en viktig betydning i spørsmålet vedrørende "samme skade" eller flere individuelle skader.

Et subjektivt fokus i vurderingen av muligheten til å skille gjerningsmennes krenkelser fra

hverandre vil også i seg selv være et fornuftig argument. Kompensasjonshensynet står som nevnt sterkt. Offerets oppfatning av krenkelsene vil derfor være naturlig også i en slik sammenheng. Dersom skadelidte personlig ser på angrep fra gjerningsmennene som flere skader, vil man i vurderingen måtte ta hensyn til en slik oppfatning.

5.4 Betydelig vekt på fornærmedes subjektive oppfatning av krenkelsene – problematisk?

Spørsmålet blir imidlertid hvilke reelle konsekvenser en slikt subjektivt vektlegging kan lede til. Et eksempel kan være tilfellet der en gjeng angriper en person. Dersom angriperne bytter på å holde ham fast og slå ham, vil offeret gjerne få fysiske og psykiske belastninger etter hver enkeltes involvering. Den enkeltes handling vil derfor føles som en ny skade, forsterket av de andres medvirkning. En vektlegging av hvordan fornærmede subjektivt oppfatter skadehandlingene vil da som hovedregel tale for at det foreligger flere skader i slike saker.

I et annet eksempel blir en person angrepet gjentatte ganger av to personer. Personen kan gjerne føle angrepet som tilnærmet like krenkende som personen som blir angrepet av ti gjerningsmenn. I slike saker kan det imidlertid ikke foreligge mer enn to skader. Skadelidte vil da risikere å bli avspist med et oppreisningsbeløp som vil kunne ansees som uforholdsmessig lavt i forhold til den andre skadelidte.

Dersom skadelidte da pådrar seg tilnærmet samme skader som personen som blir angrepet av flere skadevoldere, vil en betydelig forskjell i oppreisning anses vilkårlig. Det vil da være et preg av tilfeldighet vedrørende beløpet som fornærmede mottar. Det er som nevnt et pønant aspekt bak oppreisningsinstituttet, men at antallet gjerningsmenn automatisk skal legitimere uforholdsmessige beløp i forhold til andre skadelidte på bakgrunn av ønsket om å straffe skadevoldere, vil i fleste tilfeller være urimelig.

Slik sett vil ikke et fokus på hvordan skadelidte subjektiv føler skadehandlingene være passende i alle sammenhenger. En rimelig helhetsvurdering må være avgjørende på samme måte som ved alminnelige utmålingsvurderinger.

5.5 De strafferettslige momenter vedrørende spørsmålet

5.5.1 Oppreisning som ”privatrettslig straff” – straffens overføringsverdi

Lagmannsretten forut for Rt. 2008 s. 65 ser ut til å tillegge strafferettslige prinsipper særlig betydning vedrørende spørsmålet om flere skader:

”Det er likevel naturlig å se overgrepene som en sammenhengende handling mot (...) fornærmede, og ikke som en rekke enkeltovergrep forøvet av den enkelte tiltalte. Slik er voldtektene vurdert i strafferettslig forstand, og det samme syn bør etter rettens vurdering anlegges ved erstatningsfastsettelsen.”⁴²

Uttalelsene er i relasjon til begrepet ”samme skade”, jf. skl. § 5-3.

Skoghøy trekker også fram det strafferettslige element vedrørende oppreisning. I sitt resonnement viser han blant annet til oppreisningens pønale elementer på utmålingsstadiet. Grad av skyld skal i henhold til rettspraksis tas med i betraktningen i forbindelse med utmålingen:

”straffen fastsettes alltid individuelt for hver gjerningsperson, og den omstendighet at det ved utmåling av oppreisning blant annet skal tas hensyn til gjerningspersonens skyld, medfører at det også ved utmåling av oppreisning under enhver omstendighet må skilles mellom de enkelte

⁴² LB-2006-216

ansvarlige''.

Etter Skoghøys syn må det på bakgrunn av strafferettens individuelle straffeansvar, foretas en isolert utmåling for den enkelte gjerningsmann ut ifra deres isolerte handling.

Det må således vurderes om strafferettslige synspunkter kan ha betydning i denne sammenheng, og hvilket resultat slike regler eventuelt taler for.

5.5.2 Generelle strafferettslige regler - realkonkurrens vs. sammenhengene forbrytelse

I strafferetten blir spørsmålet om hvorvidt det foreligger en eller flere krenkelser, i utgangspunktet en vurdering om det foreligger en sammenhengende forbrytelse eller flere forbrytelser i realkonkurrens.

Vurderingen kan ha betydning for gjerningsmannen på det strafferettslige plan. Blant annet kan flere forbrytelser etter noen bestemmelser skjerpe strafferammen⁴³. Videre kan en oppdeling medføre at for eksempel verdier på tyvgods hver for seg ikke når opp til de strengere straffebestemmelsene. Også i spørsmålet om foreldelse og norsk retts virkekræft kan oppdelingsspørsmål få betydning.⁴⁴

I forhold til problemstillingen i denne framstillingen kan det også få betydelige konsekvenser for det samlede oppreisningsbeløp fornærmede mottar.

En tolkning av den aktuelle straffebestemmelse danner utgangspunktet for om det foreligger en eller flere krenkelser.⁴⁵ I henhold til rettspraksis avhenger videre spørsmålet om handlingene er begått i umiddelbar sammenheng.⁴⁶ En slik fortsatt forbrytelse vil i så fall tilsi at foreligger en

⁴³ Eks strl. § 62-63, § 196

⁴⁴ Hhv strl. § 68 og § 12

⁴⁵ Johs Andenæs – Alminnelig Strafferett, 5. utgave, s.366

⁴⁶ Helge Røstad; Innkast i Straffefeltet Universitetsforlaget AS 1993 s.273, Johs Andenæs; Alminnelig Strafferett 5. utgave s.366

stor krenkelse. Den generelle grense for om det er et fortsatt forhold eller enkeltstående lovovertridelser, beror på ”en helhetsvurdering, der sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og eventuelt felles forsett er momenter av betydning”.⁴⁷

Gjentatte, likeartede straffehandlinger begått innenfor et kort tidsrom, vil som hovedregel bli sammenfattet som en felles forbrytelse i rettspraksis.⁴⁸ Dette gjelder også for handlinger som gir grunnlag for oppreisning. Voldtekt, slag og ærekrenkelser vil i slike tilfeller ikke bli ansett som flere straffbare handlinger.

5.5.3 En annen løsning i tilfeller med samarbeidende skadevoldere?

Oversikten i forrige avsnitt gjelder i utgangspunktet tilfeller hvor det er tale om en individuell gjerningsmann. Spørsmålet blir imidlertid overføringsverdien praksisen vil ha på sivilrettens område i tilfeller hvor det er flere krenkelser begått av samarbeidende skadevoldere.

På bakgrunn av de resultater en slik direkte overføring av strafferettslige prinsipper kan få for selve oppreisningen, vil en eventuell overføringsverdi måtte avgjøres ut ifra den enkelte oppreisningssak. Dersom parallellen fører til urimelige resultater, kan ikke slike prinsipper være en tungtveiende del av vurderingen.

5.5.4 Et eksempel: Strl § 192 tredje ledd bokstav a, jf skl § 3-5, jf § 3-3 – Oppreisning for "voldtekt begått i fellesskap"

Et generelt utgangspunkt vil imidlertid være se den i sammenheng med den enkelte bestemmelse som etter § 3-5 gir grunnlag for oppreisning.

⁴⁷ Johs Andenæs; Alminnelig Strafferett 5.utgave s.367

⁴⁸ Se bla. Johs Andenæs – Alminnelig Strafferett, 5.utgave, s.366, Helge Røstad; Innkast i Straffefeltet s.273. Se også Rt. 2002 s. 917 s.922. Se spesielt Rt. 1994 s. 203: ”Tiltalen gjelder til dels svært ulike lovovertridelser, begått over en lang tidsperiode. Noe felles forsett (...) er det vanskelig å finne. (...) Ut fra en helhetsvurdering er jeg, *under noen tvil*, blitt stående ved at det i denne saken ikke er naturlig å anse alle postene i tiltalebeslutningen som ett fortsatt straffbart forhold.” (kursivert her)

Bestemmelsen retter seg mot personer som i fellesskap har begått en voldtekt. Den representerer en straffeskjerpelse for slike handlinger. Strafferammen er satt til fengsel i 21 år. Et viktig moment bak lovendringen er den medvirkningen den enkelte gjerningsmann vil ha til de andres voldtektshandlinger i tillegg til sin egen. Typetilfellet ved slike handlinger vil være at ''to eller flere veksler på å holde og selv begå voldtektshandlingen.'' ⁴⁹

Det kan således se ut til at lovgiver strafferettslig ønsker å se på den enkeltes voldtekt og medvirkning som to separate forhold. Medvirkning til straffehandlinger etter bestemmelsene i strl.kap 19 er straffbart, jf strl. § 205. ⁵⁰ En slik tolkning kan ha overføringsverdi i spørsmålet vedrørende vurderingen av det sivilrettslige spørsmålet om hvorvidt det foreligger en eller flere skadelidende handlinger. Dersom lovgiver ønsker å markere et slikt skille mellom gjennomføringen av den enkeltes voldtekt og medvirkningen til de andres, kan det tilsi at en slik oppdeling også bør gjenspeiles i hvordan man vurderer skadene ved oppreisning. Det medfører at det ved oppreisning for gruppevoldtekt bør vurdere hver enkeltes voldtekt og medvirkning som en egen strafferettslig skadehandling.

Det er imidlertid blitt argumentert for at uttalelsene i forarbeidene utelukkende er rettet mot den enkelte gjerningsmanns straffansvar. Medvirkningen er da en forutsetning for det skjerpene straffeansvaret. Lite tyder da på at utsagnet gir retningslinjer for om det foreligger ett eller flere lovbrudd. ⁵¹

5.5.5 Samarbeidende skadevoldere straffes individuelt

På strafferettens område vil alltid samarbeidende skadevoldere tildeles individuelt straffeansvar. Medvirkning til de andres bidrag til samme skade medfører utelukkende en straffeskjerpelse

⁴⁹ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s.112

⁵⁰ Strl. § 205: ''Straffebud i dette kapittel rammer også den som medvirker til handlingen. ''

⁵¹ Se Kjell V. Andorsen: TFST-2009-354 s.368

innenfor de rammer den konkrete bestemmelse angir. Årsaken til dette er at kollektivstraff ikke vil ha noen mening ut ifra strafferettens pønale og preventive motiver. En reduisering av den enkeltes straffeansvar som følge av at man har samarbeidet med andre er ikke forenlig med slike prinsipper.

Ved oppreisningstilfellene har vi sett at en slik kollektivstraff vedrørende oppreisning kan medføre et redusert beløp for den enkelte gjerningsmann. En slik konsekvens vil ikke være i samsvar med det pønale aspektet bak oppreisningen. Dersom man trekker paralleller til strafferetten vil derfor et individuelt oppreisningsansvar utmålt for hver krenkelse være hensiktsmessig. Dette taler for at det foreligger flere skader i de tilfeller hvor gjerningsmennene tjener på at det foreligger samlet skade.

6. Andre grunnlag som momenter i løsningen av problemstillingen

6.1 Rt. 1999 s. 203 – erstatningsrettslige spørsmål som langt på vei ”beror på et verdivalg”

6.1.1 Innledning

Jeg vil videre se på andre momenter som kan bidra til løsningen av spørsmålet. Drøftelsen ovenfor har vist at § 5-3 ikke gir konkrete holdepunkter i en slik vurdering. Den er utelukkende ment som en hovedregel om heftelsesform dersom en slik skade foreligger. Forarbeidene til henholdsvis §§ 3-5 og § 5-3 gir heller ingen veiledning i forbindelse med vurderingen.

I Steriliseringsdommen måtte Høyesterett ta stilling til spørsmål vedrørende omfanget av det erstatningsrettslige vern. Saksøker fikk barn som følge av mislykket sterilisering, og mente at

utgifter i forbindelse oppfostring hadde gav grunnlag for erstatning. Høyesterett kom til at slike utgifter ikke kunne legitimere en erstatningsutbetaling. Man baserte avgjørelsen på generelle verdibetraktninger:

”Skadeerstatningsloven løser ikke alle spørsmål knyttet til hvilke tap som er erstatningsrettslig vernet (...). Etter mitt syn beror avgjørelsen langt på vei på et verdivalg.”⁵²

I den foreliggende problemstillingen har jeg kommet til at det ikke foreligger tilstrekkelig erstatningsrettslige retningslinjer i forbindelse med spørsmålet om samarbeidende skadevoldere skal være ansvarlig for ”samme skade”. Ved slike tilfeller vil derfor ”verdivalg” kunne ha en betydelig vekt i vurderingen.

6.1.2 Avgjørelse må være i samsvar med ”den alminnelige rettsfølelse”

I Steriliseringsdommen fulgte man i det vesentlige flertallet i Lagmannsretten sin argumentasjon. Som grunnlag for sin avgjørelse uttalte Lagmannsretten at en erstatning for oppfostringsutgifter vil ”virke støtende på den alminnelige rettsfølelse.”

Det kan være vanskelig å slå fast hva ”den alminnelige rettsfølelse” innebærer. Grovt sett ser det ut til å sikte til forsøket med å finne en løsning som samfunnet generelt anser som akseptabel. Mer presist kan man si at uttrykket peker hen til en følelse, verdimessig oppfatning eller bevissthet om hva som er den rettfærdige løsningen.

I eksempelet Rt. 2008 s.65 har alle mennene medvirket til og utført voldtektshandlinger mot en 16 år gammel kvinne. Resultatet viser at solidaritetsreglene i skl. § 5-3 kan medføre et redusert oppreisningsbeløp for den enkelte skadevolder ved slike kollektivforbrytelser. En reduksjon av ansvar som følge av medvirkning til andres utførelse av den samme krenkelse, er vanskelig å

⁵² Side 207

anse som et akseptabelt resultat. Krenkelsen forsterkes som følge av medvirkningen til hver enkelt. Kompensasjonshensyn tilsier dermed at fornærmede mottar ytterligere oppreisning fra den enkelte gjerningsmann. Videre vil pønalhensyn tilsi at hver enkeltes oppreisningsansvar skjerpes. I tilfeller hvor den enkelte gjerningsmann derimot tjener på å utføre handlingene som en gruppe vil således de sentrale hensyn som ligger bak oppreisningsinstituttet bli svekket. Det må antas at en slik konsekvens vil stride mot den alminnelige rettsfølelse. Slike hensyn taler dermed sterkt for at det må ilegges et personlig ansvar for handlingen den enkelte gjerningsmann har utført.

6.1.3 Konkrete eksempler som tilsier at samarbeidende skadevoldere er ansvarlig for flere skader

Flere krenkelser begått av separate gjerningsmenn uten tilknytning til hverandre vil være det klare eksempelet på at det foreligger flere skader. Et eksempel vil være der en person blir ranet og slått ned. Deretter kommer en annen person og slår ham ned igjen ti minutter seinere. Til slutt kommer en tredje person og slår ham ned. De tre handlingene vil behandles som tre ulike skader selv om de ved en tilfeldighet skjedde samme dag. Hver gjerningsmann vil derfor bli ansvarlig for et oppreisningsbeløp som retten finner rimelig i forhold til den krenkelse personen har utført. Dette vil være resultatet selv om det er tre tilsvarende handlinger skjedd innen et kort tidsrom.⁵³

Så kan man tenke seg en annen person som blir angrepet av tre personer på veien hjem. Angrepet medfører tilsvarende skadeomfang som i tilfellet ovenfor. Dersom oppdeling av oppreisningsansvar er utelukket, vil personen i henhold til rettspraksis trolig motta et lavere oppreisningsbeløp enn fornærmede i det første eksempelet. Er det rettferdig at gjerningsmennene i det siste tilfellet skal slippe billigere unna på grunn av at de angrep i flokk?

Årsaken til en potensiell forskjell i oppreisningen i de to tilfellene er at kompensasjonen utbetales i relasjon til det konkrete angrep mot den fornærmede. Det er imidlertid vanskelig å utelukkende konkludere med at den krenkede i det første tilfellet føler det som en verre påkjenning enn personen som blir angrepet av flere personer uten relasjoner til hverandre. Derfor vil en markant

⁵³ Se eksempelet i Sandra Friberg, *Kränkningersättning*, Författaren och Iustus Förlag AB, Uppsala 2010, s. 879

høyere oppreisningsbeløp til personen i det første eksempelet kunne ansees som problematisk.

6.2 Tilliten til domstolene – rimelig lovanvendelse

Folkets tillit til lovanvendelsen står sentralt i enhver rettstat.⁵⁴ Bakgrunnen for dette er behovet for at domstolenes praksis er i konsensus med befolkningens oppfatninger av rett og galt. Tilfeller hvor gjerningsmenn får et redusert oppreisningsansvar som følge av å ha handlet i fellesskap kan være vanskelig å forstå og akseptere for borgeren. Det strafferettslige aspektet ved oppreisning gjør at en reduisering av ansvar som følge av kollektive handlinger vil kunne oppfattes som en reduisering i selve straffen gjerningsmennene mottar. At gjerningsmennene ser ut til å få en strafferettsligfordel ved at de var flere som var med på krenkelsen, er nok ikke i tråd med rettsfølelsen til befolkningen.

Videre har det vært en økning av det generelle straffenivået i landet. Dette henger sammen med en generell samfunnsmessig oppfatning om at grove krenkelser bør straffes hardere. En reduisering av oppreisning for den enkelte voldsmann som tar del i en kollektivforbrytelse vil ikke være i samsvar med samfunnsutviklingen.

På den andre siden er det viktig å skille mellom den sivilrettslige og den strafferettslige delen av systemet. Som nevnt vil det føre galt avsted dersom oppreisning sidestilles med straff. En økning av det generelle straffenivået kan dermed ikke oppfattes som en direkte oppfordring til økning av oppreisningsbeløpene.

⁵⁴ Se bla. NOU 1999: 19 avsnitt 5.6; ‘Hensynet til at domstolene må ha folks tillit’

6.3 Faren for overkompensasjon

Erstatningen skal i utgangspunktet dekke skadelidtes økonomiske tap ved tingsskade. Videre skal lidt tap i tillegg til fremtidige påregnelige og nødvendige utgifter erstattes for personskader.⁵⁵

Erstatning utover disse utgifter vil føre til at skadelider stilles i en bedre situasjon enn tilfellet var før skaden oppstod. Slik overkompensasjon er ikke forenlig med reparasjonshensynet i erstatningsretten.

På skadelidersiden kan dette være et argument for at man ikke mottar full oppreisning i forhold til hva hver enkelt skadevolders handling skulle tilsi. Det er en mulighet for at skadelidte vil motta et oppreisningsbeløp som kompenserer utover de reelle skadene personen har blitt påført. En slik overkompensasjon kan blant annet være et poeng i relasjon til eksemplene nevnt ovenfor.

Et slikt syn forutsetter imidlertid at skadehandlingene etter den første ikke er av samme krenkende karakter. Det første overgrepet vil muligens være mer krenkende på bakgrunn av overrumplingen og det faktum at det går opp for offeret at den alvorlige krenkelsen vil skje. Videre kan overgivelse fra skadelidte på grunn av hjelpeløshet medvirke til at de etterfølgende krenkelsene blir mindre alvorlig. Også redusert bevissthet som følge av det første slaget kan medføre at de etterfølgende skadehandlingene ikke er like graverende.

På den andre siden kan offeret like gjerne føle de gjentatte overgrepene som en forsterket krenkelse for hver gang en ny person utfører voldtektshandlingen. Skoghøy legger til grunn et slikt syn i Rt. 2008 s.65. Etter hans mening vil skadelidte føle hvert overgrep som en ny runde, noe som forutsetter at skadefølelsen er minst like alvorlig ved disse handlingene. Det vil også være lite rimelig å argumentere for redusert skadevirkning som følge av at krenkelsen kommer i nær tilknytning til den innledende skadehandling.

Ved voldtekt vil også faren for sykdom og graviditet øke som følge av flere overgrep. Slik sett er det vanskelig å argumentere for overkompensasjon i tilfeller hvor hver skadevolder må betale

⁵⁵ Jf. hhv skl. §§ 4-1, 3-1(1)

fullt ut for sin handling under en gruppevoldtekt.

Til slutt er det et poeng at overkompensasjonsproblematikken i oppreisningstilfeller er av en annen karakter enn ved erstatning for økonomisk tap. Overkompensasjonen medfører at skadevolder må betale mer enn hva skadehandlingen gir grunnlag for. I oppreisningstilfeller vil dette problemet sjeldent være aktuelt. Hver gjerningsmann har utført en handling som legitimerer et rimelig oppreisningsbeløp etter de retningslinjer som er lagt til grunn i rettspraksis. Dersom man kommer til at gjerningsmennene må betale et slikt beløp i tilfeller hvor de også har medvirket til andres handlinger, vil altså en eventuell overkompensasjon utelukkende være et poeng vedrørende skadelidte. Det kan vanskelig argumenteres med at gjerningsmennene betaler for mye når man følger det nivået den enkelte ville betalt dersom man utførte handlingen uten å medvirke til at andre gjorde samme handling.

6.4 Redusert oppreisning for den enkelte skadevolder i tilfeller der bestemmelsen er ment å være straffeskjerpene

Et poeng er at forsterket skade som følge av kollektivforbrytelser som hovedregel medfører straffeskjerpelse i henhold til straffeloven.⁵⁶ Momentet blir ytterligere forsterkes med tanke på at slike straffeskjerpelse som oftest motivert av tanken om at gruppehandling medfører forsterkede skadevirkninger for fornærmede. Vide strafferammer medfører at straffeskjerpelse kan skjer dersom medvirkningen har ført til en mer omfattende overtredelse.

I Rt-2008-65 var grunnlaget for oppreisning strl. § 192 tredje ledd bokstav a, jf. skl. § 3-5, jf. § 3-3. Bestemmelsen ble innført i henhold til Ot.prp.nr.28 (1999-2000), og resulterte i en

⁵⁶ Se bla. Strl. § 192 tredje ledd bokstav a

straffskjerpelse for seksuallovbrudd begått i fellesskap.⁵⁷ I dommen anvendte flertallet gjerningsmenneskes felles bidrag som et moment for at krenkelsene ikke kunne skilles fra hverandre. De samme argumenter som begrunnet straffeskjerpelsen førte dermed til at oppreisningsbeløpet reelt sett ble senket.

Det kan sies å være et paradoks at man indirekte anvender en straffeparagraf som er gitt med tanke på å øke strafferammen for handlinger begått i fellesskap, på en måte som resulterer med lavere oppreisningssummer for den enkelte. At gjerningsmennene oppfylte vilkårene for den straffeskjerpene bestemmelsen medførte således redusert oppreisningsansvar.

Straffeskjerpelsen kollektivforbrytelser eventuelt medfører kan riktignok argumenteres for å veie opp for en slik reduksjon i oppreisningssum. Det er et viktig poeng at den strafferettslige delen av rettssystemet skal være den sentrale pønale delen i norsk rett. Man kan derfor ikke utelukkende fokusere på det resultat flertallets tolkning vil ha for selve oppreisningsbeløpet. Bestemmelsen er tross alt ikke utformet med tanke på å ha innvirkning på sivilrettslige spørsmål.

7. Kompensering på utmålingsstadiet

7.1 Innledning: Forskjellen mellom en rettspolitisk og strafferettslig vinkling ved utmåling av oppreisning

Vurderingene i forbindelse med spørsmålene vedrørende oppreisning, kan baseres på flere hensyn. Dersom man fokuserer på pønale og preventive hensyn, vil man måtte spørre seg om en reduksjon av oppreisningsbeløp som følge av at man var flere om handlingene utvanner de nevnte formålene. Det blir da en sivilrettslig vurdering ut ifra de kjerneverdier som ligger bak

⁵⁷ s. 112: "Straffeskjerpelsen markerer det graverende i at en person både begår en voldtekt, og medvirker til de øvriges overgrep."

straffetanken.

Man kan imidlertid også se det fra skadelidtes side. Er det tilstrekkelig å få et redusert beløp når flere personer har foretatt en rekke krenkelsers basert på at krenkelsene må ansees som en sammenhengende skade? Er 200 000 kr tilstrekkelig kompensasjon for en jente som har blitt voldtatt etter tur av fem personer i løpet av en natt? Kompensasjonshensynet blir da fremtredende. Et slikt spørsmål om oppreisningsutmåling beveger seg over på det rettspolitiske planet.

7.2 Generell eller proporsjonell økning av oppreisningsansvar - et rettspolitisk spørsmål

Spørsmålet blir hvordan man eventuelt kan kompensere de urimelige resultater det kan medføre dersom man kommer til at samarbeidende skadevoldere hefter for en samlet skade.

Det naturlige blir da kompensering ved økning av det samlede oppreisningsbeløp. Et eksempel kan da være at oppreisningsbeløpets samlede sum øker proporsjonelt med antallet gjerningsmenn som har deltatt i handlinger som rettslig sett bør ansees å ha ført til "samme skade". En slik kompensering vil innebære at utmålingsmomentet vedrørende flere skadevoldere får en betydelig større betydning for det totale oppreisningsbeløpet.

I Rt-2008-65 nevner førstvoterende på vegne av flertallet at man er prosessuelt bundet av lagmannsrettens avgjørelse på bakgrunn av selve utmålingsvurderingen ikke er anket. Man uttaler i forbindelse med dette at "beløpet i alle fall ikke er for høyt". Videre slås det fast at beløpet ikke kan anvendes som en fastsatt norm for gruppevoldtekt. Normene for oppreisningsbeløp utformet gjennom rettspraksis er uansett ikke bindende, og domstolene står dermed fritt i utmålingen av oppreisningsbeløpet i dersom det foreligger særlige forhold.

Ved de fleste kollektivforbrytelser er det klart at omstendighetene kan rettferdiggjøre et oppreisningsbeløp som overstiger normen for et overgrep begått flere ganger av samme person.

Når for eksempel flere menn i fellesskap går sammen om å forgripe seg på en jente, vil graden av hjelpeløshet være betydelig. Den samlede skade vil bli betraktelig større.

Kompensasjonshensynet medfører dermed at oppreisningen må øke i slike tilfeller. Jenten skal ha oppreisning for den reelle skade påført henne.

Lagmannsretten i Rt. 2008 s. 65 kunne lagt ytterligere vekt på disse faktorer i relasjon til utmålingsvurderingen. Den samlede oppreisningssum kunne da økt slik at hver enkelt skadevolder var ansvarlig for et beløp som tilsvarte det de måtte ha betalt dersom de handlet aleine. Det ville da utelukkende vært et utmålingsspørsmål der momentet med samarbeidende skadevoldere ville blitt tillagt betydelig vekt. Man ville da foretatt "samme skade"-vurderingen etter § 5-3 andre punktum i forbindelse med spørsmålet om heftelsesform.

Lagmannsretten uttaler imidlertid at "oppreisning som følge av voldtekt fremkommer som et normert beløp. Hvor mange gjerningsmenn som har deltatt i krenkelsen vil utvilsomt være et moment av betydning ved erstatningsfastsettelsen, *men man vil kunne komme galt av sted dersom man multipliserer det normerte beløp med antall gjerningsmenn, eventuelt antall overgrep*" (kursivert her). Det faktum at "gjerningsmannen vil slippe med et lavere beløp enn om man hadde utført overgrepet alene, fremstår ikke som noe tungtveiende argument".

Uttalelsen vedrørende antall overgrep er lite relevant i denne sammenhengen. Det sentrale momentet er vedrørende fullt personlig ansvar for den enkeltes krenkelseshandling.

Det kan se ut til at har skjedd en generell økning av oppreisningssummen i tilfeller hvor samarbeidende skadevoldere utfører voldtekt. I LG-2003-16741 ble en jente voldtatt av tre personer da hun var ute av stand til å gjøre motstand. Retten kom til at det forelå "særlig grunn" til å gå over standarderstatningen for voldtekt som da var 100 000 kr, og fastsatte det totale beløp til 120 000 kr. Gjerningsmennene heftet solidarisk for beløpet. Beløpet ble ikke anket. I Rt. 2008 s. 65 ble altså beløpet satt til 200 000 kr for de samarbeidende skadevolderne. I dette tilfellet var

det en ekstra gjerningsmann. Økningen på 80 000 kr kan dermed muligens være utslag av en styrket vektlegging på antall gjerningsmenn.

På den andre siden var overgrepene i det siste tilfellet av en mer alvorlig karakter. Tvangshandlingene var mer graverende, og offeret ble påført betydelig fysiske skader. Slik sett er nok økningen et resultat av forskjell i de to tilfellene. Den generelle økningen av oppreisning for voldtektsofre kan også tale for at det ikke er vektlegging av antallet gjerningsmenn som har resultert i en høyere samlet oppreisningssum.

7.3 Et typetilfelle; oppreisning til etterlatte

Drap begått av samarbeidende skadevoldere medfører et spesielt typetilfelle. Det er sjeldent at et etterlatt vil ha en verre effekt av at flere personer er sammen om å utføre handlingen som tar livet av nærstående person. Selv om den etterlatte ved noen sjeldne tilfeller kunne få en ekstra belastning som følge av at deres nære er drept av flere gjerningsmenn, er ikke kompensasjonshensynet like framtrødende. Utmålingsreglene vil uansett kunne kompensere for slike virkninger i større grad enn i tilfeller hvor flere skadevoldere krenker offeret personlig. En proporsjonal økning av oppreisningsbeløpet vil da utelukkende være begrunnet i at gjerningsmennene ikke skal slippe unna en reduksjon i oppreisning på grunnlag av å ha handlet sammen.

Ut ifra et pønalt synspunkt kan imidlertid en slik begrunnelse være tilstrekkelig. Et begrenset oppreisningsansvar som følge av alvorlige handlinger begått i fellesskap er vanskelig å akseptere for de etterlatte og samfunnet ellers.

På den andre siden er det som nevnt et poeng at den strafferettslige delen av systemet skal fungere som det hovedsakelige pønale redskapet i norsk rett. Dersom flere personer eventuelt

mottar de strafferettslige konsekvenser som følge av at drap begått i fellesskap, må det konkluderes med at de pønale hensyn er ivaretatt. Med tanke på det er kompensasjon til krenkede som er det primære formålet med oppreisningen, vil dermed et pønalt hensyn være vanskelig å ha som hovedgrunnlag til en så drastisk økning i oppreisningsbeløp for etterlatte.

En slik tanke om kompensasjon for offeret kommer ytterligere på spissen i et tenkt tilfelle hvor man forsøker å drepe en person etter å ha gjennomført en gruppevoldtekt. Rt. 2008 s. 65 kan fungere som eksempel. Dersom jenten dør, vil en oppreisning på bakgrunn av resonnementet ovenfor vanskelig kunne medføre flere oppreisningsposter til etterlatte. Dersom man imidlertid ikke fullbyrder drapet, vil man risikere å måtte betale opptil flere ganger det beløpet man må betale dersom personen hadde blitt drept. At gjerningsmennene på denne måten ville tjent økonomisk på å gjennomføre en handling med strengere strafferettslige konsekvenser, er muligens et poeng som tilsier at en et personlig ansvar for den enkelte er vanskelig å argumentere for.

På den andre siden må det kunne argumenteres med at den strafferettslige konsekvensen en slik handling vil medføre, veier opp for enhver fordel en slik tankegang fra gjerningsmennene måtte føre til reint økonomisk. De nevnte konsekvenser kan imidlertid være et tankekors, og viser at en oppdeling av oppreisning slik at hver enkelt gjerningsmann er ansvarlig for sin handling må være på grunnlag av en konkret helhetsvurdering der et fokus på hva som er rimelig må være sentralt.

8. Rettspraksis i etterkant av 2008-avgjørelsen

8.1 TOSLO-2010-188517

Rettspraksis som berører problemstillingen har vært mangelfull i årene etter Rt. 2008 s. 65. Det er imidlertid noen eksempler fra underrettspraksis som behandler spørsmålet om oppreisning for

samarbeidende skadevoldere.

I TOSLO-2010-188517 gjaldt det sivilrettslige kravet om hvorvidt en jente som hadde blitt tvangsgiftet bort til sin fetter i en alder av 13 år, og i dette forholdet hadde blitt både tvunget og drapstruet til samleie, skulle få oppreisningskrav fra hver enkelt involverte. Både faren, tanten og moren hadde fått fengselsstraffer for medvirkning. Jentens bistandsadvokat la ned påstand om separate krav på hhv 300 000 for fetteren, 250 000 for tanten, 200 000 for moren og 250 000 for faren. De involverte skulle hefte solidarisk for beløpet opp til 1 000 000 kr. Grunnlaget for kravet bygget på mindretallets argumentasjon vedrørende oppreisningsspørsmålet i Rt-2008-65, altså at det forelå flere krenkelser mot jenten etter § 3-5.

Tingsretten viser til samme rettsavgjørelse i sin begrunnelse, men fokuserer da på flertallets argumentasjon:

”Det er ikke tvilsomt at fornærmede har blitt utsatt for en rekke krenkelser, men den skade hun er påført er sammensatt, og den er etter rettens syn et resultat av giftemålet og de straffbare handlinger som fornærmede ble utsatt for under det ekteskapelige samlivet med sin fetter. Slik retten ser det har alle de fire tiltalte på sin måte bidratt til skaden. De har også medvirket til de straffbare handlingene, og retten viser i denne forbindelse til sine tidligere bemerkninger om dette.”

Etter rettens syn er det begått flere krenkelser mot jenten. I likhet med flertallet i Rt. 2008 s. 65 konkluderer man imidlertid med at den sammensatte skaden og medvirkningen til de involverte tilsier at det må oppstå et solidaransvar for en samlet skade, jf. § 5-3, Tingsretten kommer etter dette til at gjerningsmennene er ansvarlig for et samlet beløp på 250 000 kr.

Jentas advokater bringer ikke dette spørsmålet videre til lagmannsretten, og temaet blir dermed ikke utdypet ytterligere i en høyere rettsinstans.

Lagmannsretten mente imidlertid at beløpet var for lavt.⁵⁸ Krenkelsene påført jenten medførte et

⁵⁸ Se LB-2011-075341

samlet oppreisningsbeløp på 300 000 kr. Det høye beløpet kan tale for at man delvis har kompensert for den konsekvensen at flere hefter for "samme skade". Beløpet for skaden var satt 100 000 kr høyere enn i Rt. 2008 s. 65. I tillegg var det færre involverte i Lagmannsrettsavgjørelsen, noe som medførte at gjerningsmennene var ansvarlig for et betraktelig høyere beløp hver for seg. Det høye beløpet kan tale for at man har forsøkt å gjøre en kompensering for at man har vurdert handlingene til å være "samme skade", jf. § 5-3 andre punktum.

På den andre siden var det flere strafferettslige krenkelser som gav grunnlag for oppreisning. Jenten var blant annet mindreårig da første krenkelse fant sted. Det er derfor vanskelig å utelukkende konkludere med at den høye oppreisningen var begrunnet med et ønske om å rette opp i urimeligheten en oppreisningsrabatt for samarbeidende skadevoldere medfører.

8.2 LB-2010-051955

I LB-2010-051955 ble to menn idømt oppreisningsansvar for voldtekt etter skadeerstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3 første ledd, jf. strl. § 192 tredje ledd bokstav a. En tredje mann ble frikjent etter strl. § 192, men idømt oppreisningsansvar etter skadeerstatningsloven.

Lagmannsretten uttaler angående betalingsmåten for oppreisningen:

"Når flere har vært sammen om å påføre noen "samme skade" er de solidarisk ansvarlige. Det vises til skadeserstatningsloven § 5-3 nr 1 og avgjørelsen i Rt-2008-65 avsnitt 47-55 (...). I vår sak er det klart at Ds krenking er mer omfattende enn de øvriges, for så vidt som han i henhold til tiltalen post III også er domfelt for voldtekter forut for og etter gruppevoldtekten.

Lagmannsretten finner likevel at ansvaret bør være et solidarisk ansvar for *den samlede skade* (...)

Lagmannsretten viste også til Rt-2008-65 ved utmålingen av oppreisningsbeløpet og kom til de tre mennene heftet solidarisk for 200 000 kr. Man gikk dermed ikke over beløpet satt i 2008-

dommen selv om Lagmannsretten siterer Høyesterett sin uttalelse om at 200 000 kr ved gruppevoldtekter "i alle fall ikke var for høyt". Videre slo man uten videre fast at det måtte gjelde et samlet erstatningsansvar for de involverte. De ble således ansvarlig for 67 000 kr hver, i motsetning til 150 000 kr som ville vært tilfellet dersom standardutmålingen for vanlig voldtekt hadde vært opprettholdt om de hadde vært aleine for ugjerningen.

I denne saken slår man fast at en gjerningsmann er "mer omfattende enn de øvrige." Et slikt moment kunne tilsi at man foretok en oppdeling av ansvaret. Personen med omfattende ansvar ville således hefte for en egen oppreisningssum for voldtekt. Konklusjonen er imidlertid fortsatt at man er ansvarlig for den samlede skade, og gjerningsmennene er tildelt et likedelt oppreisningsansvar.

Dommen kan tale for at det er opprettet en standardnorm for oppreisning ved gruppevoldtekter. De to dommene har klare likhetstrekk, og lagmannsretten siterer store deler av Høyesterett sin argumentasjon vedrørende utmålingsspørsmålet.

På den andre siden er det færre personer som er dømt til å betale oppreisning i LB-2010-051955 enn tilfellet var i Rt. 2008 s. 65. At beløpet da fortsatt settes til 200 000 kr, kan tilsi at man har tatt i betraktning hvor mange som har deltatt i handlingen. Hver gjerningsmann er dermed ansvarlig for et høyere beløp. Lagmannsretten nevner imidlertid ikke et slikt hensyn i domsavsigelsen. Det er dermed lite som tyder på at man har hatt som mål å kompensere for at gjerningsmennene slipper billigere unna som følge av at krenkelsen var begått av flere personer.

Lagmannsretten vurderer imidlertid ikke hvorvidt det må være snakk om oppdelte oppreisningsposter for hver deltaker i handlingen. Man viser utelukkende til Høyesterett sin argumentasjon vedrørende dette spørsmålet, og slår fast at et totalbeløp for "den samlede skade" må være det riktige i denne saken. Dersom man ser dommene i etterkant av Rt. 2008 s. 65 i et samlet perspektiv, kan det se ut til at man har slått seg til ro med at det ikke skal være enkeltansvar i saker hvor flere handler i fellesskap. Gjerningsmenn i slike saker hefter således ikke for den isolerte handling den enkelte har begått. Vurderingen blir i denne sammenheng også gjort etter § 5-3.

9. Avslutning

9.1 En sammenfatning

Oppsummert ser det ut til at rettspraksis følger prejudikatet i Rt. 2008 s.65. I eksemplene fra underrettspraksis har man knyttet spørsmålet om individuelle oppreisningsansvar for samarbeidende skadevoldere til skl. § 5.3 andre punktum. En problematisering av at hver gjerningsmann da slipper unna billigere er ikke gjennomført. Man har dermed ikke foretatt en vurdering av problemstillingen min, altså om samarbeidende skadevoldere bør hefte fullt ut for sin handling isolert. Det er imidlertid vanskelig å si om Høyesterett kommer til å følge en slik praksis.

Resultatet i Rt. 2008 s. 65 er blitt drøftet av flere teoretikere. Lødrup har blant annet støttet Skoghøy sin vurdering.⁵⁹ Bjarte Thorson vegrer seg mot å ta stilling til spørsmålet.⁶⁰

Uavhengig av denne tendensen, er det ting som tyder på at man i rettspraksis kommer til å legge ytterligere vekt på antallet gjerningsmenn i selve utmålingsvurderingen. Dette medfører at gjerningsmennes handlinger vil bli sett på som en samlet skade i de fleste tilfeller, men at samlede oppreisningsbeløp muligens blir høyere jo flere personer som har bidratt til skaden. Som eksempel var den totale oppreisning betraktelig i Rt. 2008 s. 65 enn tilfellet var i Rt. 2004 s. 1902. Dersom høy total oppreisningssum delvis justerer konsekvensene et samlet oppreisningsbeløp medfører, vil ikke problematikken vedrørende anvendelsen av skl. § 5-3 bli like aktuell. Urimeligheten bak reduseringen for den enkelte skadevolder vil da være mindre graverende.

⁵⁹ Peter Lødrup NIP-2008-2 side 13

⁶⁰ Bjarte Thorson NIP-2009-2-15 side 17: "De ulike innfallsvinklene flertall og mindretall tar, kan kanskje indikere noe ulikt syn på erstatningsretten og oppreisningen spesielt."

10. Avsluttende kommentarer

Jeg vil avslutningsvis knytte noen kommentarer rundt det som er fremkommet i framstillingen. Etter min mening er det forståelig at domstolene vegrer seg mot å ilegge hver skadevolder et fullt personlig ansvar for den isolerte handlingen som er begått. Hovedregelen er utvilsomt at samarbeidende skadevoldere hefter for en felles oppreisningssum dersom deres handlinger samlet sett har ført til "samme skade". Videre vil man i strafferetten som hovedregel regne slike kollektivforbrytelser som en skade.

Sett i lyst av oppreisningens spesielle karakter er det imidlertid for enkelt å utelukkende konkludere med at det foreligger "samme skade" ved oppreisningstilfellene. Hver enkelt gjerningsmann vil betale mindre enn sin handling skulle tilsi, og skadelidte vil risikere å bli kompensert i mindre grad enn krenkelsene forutsetter. En slik praksis vil medføre at de grunnleggende hensyn som oppreisningen bygger på blir svekket. En hovedregel om solidaransvar for "samme skade" kan derfor ikke medføre en tilsvarende regel om at kollektivforbrytelser er en slik samlet skade. Etter min mening må man i hver konkrete sak vurdere hvorvidt hver gjerningsmann er ansvarlig for sin handling fullt ut. En slik avgjørelse må bygge på en helhetsvurdering av hva som er rimelig i det konkrete tilfellet. Samfunnsmessig akseptable løsninger vil da måtte være målet. Et slikt perspektiv vil medføre at man ved noen tilfeller må gå bort ifra hovedregelen om solidaransvar for samme skade, og tildele hver gjerningsmann et oppreisningsansvar som personens konkrete handling skulle tilsi. Eksempelet i Rt. 2008 s. 65 burde nok ut ifra en slik rimelighetsvurdering medført at skadevolderne stod erstatningsrettslig ansvarlig for sin egen voldtektshandling.

Muligens vil det være fornuftig at retten vurderer om beløpet for den enkelte skadevolder må reduseres noe i tilfeller hvor hver enkelt blir ansvarlig. Spesielt blir dette nødvendig dersom en oppdeling fører til en tilfeldig fordel for skadelidte i forhold til andre fornærmede som er påført lignende skader av færre gjerningsmenn.

Dersom hver gjerningsmann får et selvstendig oppreisningsansvar, vil det også være naturlig å drøfte hvorvidt de hefter solidarisk på bakgrunn av medvirkningen til de andre sin handling.

Dersom retten derimot vegrer seg for å fravike hovedregelen om solidaransvar, må eventuelle urimelige konsekvenser kompenseres på en annen måte. Etter min mening må antallet skadevoldere som har utført krenkende handlinger da vektlegges tungt ved utmålingen. Som nevnt står domstolene fritt når det gjelder hvilke momenter som skal være av betydning i en slik vurdering. Resultater som medfører at samarbeidende gjerningsmennene slipper unna billigere, må etter min mening kunne være av betydning. Det totale oppreisningsbeløp vil da måtte økes for å veie opp for slike resultater.

11. Register

11.1 Litteratur

Andenæs (2004)

Andenæs, Johs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave, Universitetsforlaget, Oslo 2004

Andersen (2009)

Andersen, Kjell V., TFST-2009-354 - *''Har skadeerstatningsloven § 3-5 betydning for hva som utgjør én strafferettslig krenkelse? –noen tanker i tilknytning til Høyesterettsdom i Rt-2008-65 (''gruppevoldtekt'')''*, Oslo 2009

Friberg (2010)

Friberg, Sandra; *Kränkningersättning*, Författaren och Iustus Förlag AB, Uppsala 2010

Lødrup (2005)

Lødrup, Peter; *Lærebok i erstatningsrett*, 5. utgave, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2005

Lødrup (2006)

Lødrup, Peter; TFE 2006-4 – *Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt*, Oslo 2009

Lødrup (2008)

Lødrup, Peter; NIP-2008-2

Lødrup (2009)

Lødrup, Peter; *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utgave, Gyldendal Akademisk, Oslo 2009

Nygaard (2000)

Nygaard, Nils; *Skade og Ansvar*, 5. utgave, Universitetsforlaget, Bergen 2000

Røstad (1993)

Røstad, Helge; *Innkast i straffefeltet*, Universitetsforlaget AS 1993, Oslo

Thorson (2009)

Thorson, Bjarte; NIP-2009-2 – *Gruppevoldtekt – Hva er én og hva er flere krenkelser? Oppreisningsforpliktelser. Solidaransvarsregelen i skadeerstatningsloven § 5-3. Rt. 2008 s.65*, Oslo 2009

11.2 Offentlige dokumenter

Ot.prp.nr.60 (1980-1981)

Ot.prp.nr.75 (1983-1984) Til avsnitt I Endringer i lov 13 juni 1969 om skadeerstatning

Ot.prp.nr.28 (1999-2000)

Ot.prp. nr 77 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (erstatning etter strafforfølgning)

NOU 1999: 19

11.3 Lover

Lov 13 juni 1969 om skadeerstatning

Lov 22 mai 1902 Almindelig borgerlig Straffelov

11.4 Andre kilder

Bjarte Askeland – Rettsdata, kommentarer til skadeerstatningsloven

<http://abo.reettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19690613z2D26z2EzA75z2D3>

11.5 Dommer

10.5.1 Høyesterettsdommer

(Rt. = Norsk Rettstidende)

Rt. 1988 s. 532

Rt. 1994 s. 203

Rt. 1999 s. 203

Rt-1999 s.1363

Rt. 2001 s. 274

Rt. 2002 s. 917

Rt. 2003 s 1546

Rt. 2003 s. 1580

Rt. 2004 s. 1902

Rt. 2005 s. 65

Rt. 2005 s. 104

Rt. 2005 s. 154

Rt. 2005 s. 289

Rt. 2005 s. 749

Rt. 2005 s.1749

Rt. 2006 s. 61

Rt. 2008 s. 50

Rt. 2008 s. 65

Rt. 2008 s.1360

Rt. 2010 s. 1203

Rt. 2011 s. 743

11.5.2 Lagmannsrettsdommer

(LB=Borgarting Lagmannsrett, LG=Gulating Lagmannsrett)

LB-2006-216

LB-2011-075341

LG-2003-16741

11.5.3 Tingrettsdommer

(TOSLO=Oslo Tingrett)

TOSLO-2010-188517

